

ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΟΡΟΙ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ (Β ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ)

Αναδρομική διήγηση ή αφήγηση

Αναδρομική διήγηση έχουμε όταν ο ίδιος αφηγητής (ποιητής) ή κάποιο από τα πρόσωπα (π.χ. η ωραία Ελένη) εξιστορούν γεγονότα του παρελθόντος, π.χ., η Ελένη και ο Μενέλαος με αφορμή την επίσκεψη του Τηλέμαχου αναφέρονται σε γεγονότα του Τρωικού πολέμου· πρβλ. τον αγγλικό όρο flash back.

Αναχρονισμός

Αναχρονισμός είναι η μεταφορά πολιτισμικών στοιχείων μιας εποχής σε άλλη (συνήθως προγενέστερη)· ο Όμηρος, π.χ., κάνει λόγο για σίδηρο, μέταλλο της Γεωμετρικής εποχής, το μεταφέρει όμως στη Μυκηναϊκή.

Ανθρωπομορφισμός των θεών

Θεϊκός ανθρωπομορφισμός σημαίνει ότι οι Έλληνες φαντάζονταν τους θεούς τους παρόμοιους με τους ανθρώπους. Αυτό δε σημαίνει μόνο ότι τους φαντάζονταν με ανθρώπινη μορφή, αλλά και ότι σκέφτονταν, αισθάνονταν, μιλούσαν και ενεργούσαν όπως οι άνθρωποι, σε ανώτερο όμως βαθμό· διαφορετική φαντάζονταν μόνο την τροφή τους και τους θεωρούσαν αθάνατους. Η κοινωνία τους ήταν αναπαράσταση της ανθρώπινης κοινωνίας της ομηρικής εποχής, που είχε χαρακτήρα πατριαρχικό.

Αποστροφή: Ρητορικό σχήμα κατά το οποίο ο ομιλητής διακόπτει τη ροή του λόγου του και στρέφεται για λίγο σε κάποιον ή κάποιους, παρόντες ή απόντες, χρησιμοποιώντας β' πρόσωπο (σαν να κάνει διάλογο) αντί γ' πρόσωπο.

Αριστεία: Η ξεχωριστή ανδρεία που επιδεικνύει ένας πολεμιστής στη διάρκεια της μάχης. Συνήθως περιλαμβάνει πολλαπλούς φόνους αντιπάλων, μέχρι και τραυματισμό κάποιου θεού.

Άστοχα ερωτήματα: Ερωτήματα που δε στοχεύουν στη διερεύνηση της αλήθειας-δεν περιμένουν απάντηση, αλλά απορρίπτονται ένα-ένα, ώστε να διατυπωθεί στο τέλος πιο έντονα η αλήθεια.

Άτη –Υβρη –Νέμεση -Τίση:

Άτη είναι η τύφλωση του νου του ανθρώπου. Αυτή οδηγεί στην **Υβρη**, δηλαδή την αλαζονική- ασεβή συμπεριφορά απέναντι στους θεούς, το ξεπέραςμα του ανθρώπινου μέτρου, την ανυπακοή, την αναμέτρηση με το θείο που προκαλεί τη **Νέμεση**, δηλαδή τη θεϊκή οργή η οποία επιφέρει την **Τίση**, δηλαδή τη θεϊκή εκδίκηση, την τιμωρία για την υβριστική συμπεριφορά.

Αυτοδικία: Η αυτόματη τιμωρία του δράστη από τον παθόντα. (Οι θεοί δεν εναντιώνονται σ' αυτό).

Αφήγηση (Τριτοπρόσωπη και πρωτοπρόσωπη αφήγηση – μονόλογος- διάλογος)

Ο ποιητής άλλοτε αφηγείται ο ίδιος σε τρίτο πρόσωπο και άλλοτε οι ήρωές του σε πρώτο πρόσωπο. ζωντανεύουν έτσι οι ήρωες μπροστά μας με τον διάλογο (ή με μονόλογο) και δραματοποιούν την αφήγηση, σαν να δίνουν παράσταση. Οι δύο αυτές τεχνικές της αφήγησης, η τριτοπρόσωπη και η πρωτοπρόσωπη – διαλογική – δραματική, εναλλάσσονται· επικρατέστερη είναι η δεύτερη. Ο μονόλογος είναι ουσιαστικά διάλογος του ήρωα με τον εαυτό του σε κρίσιμες στιγμές της αφήγησης, όταν αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και αναζητεί μόνος τη λύση τους. Αποκαλύπτει έτσι τις σκέψεις και τα συναισθήματά του, και ο ακροατής κατανοεί καλύτερα τις ενέργειές του.

Εγκιβωτισμός: Η μετακίνηση ενός μεγάλου τμήματος της ιστορίας από την αρχή στη μέση της αφήγησης με τη μορφή αναδρομικής αφήγησης.

Ειρωνεία: Ο ήρωας αγνοεί την αλήθεια, την οποία όμως γνωρίζουν άλλα πρόσωπα, κυρίως οι ακροατές-θεατές.

Ενανθρώπιση: Η εμφάνιση των θεών στους ανθρώπους με τη μορφή κάποιου ανθρώπου, χωρίς να γίνεται αντιληπτή η θεϊκή ιδιότητά τους.

Επιφάνεια: Όταν αποκαλύπτεται με κάποιο τρόπο η θεϊκή ιδιότητα του θεού στο θνητό.

Επιβράδυνση: Όταν καθυστερεί η εξέλιξη της υπόθεσης και παρεμβάλλονται δευτερεύοντα στοιχεία (συνήθως μια άλλη μικρή διήγηση)- εξυπηρετεί την οικονομία του έργου.

Ηθογράφηση: ηθογράφηση ενός προσώπου είναι η περιγραφή και η αξιολόγηση του χαρακτήρα του με βάση α) όσα λέει, όσα κάνει και όσα σκέφτεται το ίδιο, β) με βάση όσα λένε ή σκέφτονται οι άλλοι γι' αυτό, γ) με βάση την άποψη του ποιητή γι' αυτό .

Θαυμαστό: Γεγονός ή φαινόμενο που δε συμφωνεί με τους νόμους της φύσης ή της λογικής, επομένως δεν μπορεί να εξηγηθεί με τη λογική.

IN MEDIAS RES: Τεχνική σύμφωνα με την οποία η αφήγηση δεν ξεκινά από την αρχή των γεγονότων, αλλά από ένα άλλο, προχωρημένο σημείο της ιστορίας.

Κλιμάκωση ή κλιμακωτό σχήμα έχουμε όταν μια δραστηριότητα αναπτύσσεται κατά βαθμίδες / σκαλοπάτια, όταν παρουσιάζει δηλαδή αυξανόμενη ένταση· (στην αντίθετη περίπτωση έχουμε αποκλιμάκωση).

Κύκλος: όταν μια πρόταση ή μια περίοδος αρχίζει και τελειώνει με την ίδια ή παρόμοια λέξη (πχ. στην Οδύσσεια οι στίχοι 1 και 12 <Μούσα-θεά>).

Μήτις: είναι η πρακτική και πολύτροπη νόηση/ευφυΐα, η ικανότητα δηλαδή να αποφασίζει κάποιος γρήγορα κι εύστοχα και να δρα αστραπιαία στην κατάλληλη στιγμή, ώστε να πετυχαίνει τους στόχους του.

ΝΟΜΟΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ – ΤΡΙΑΔΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: Όταν ο ποιητής αναφέρεται σε τρία στοιχεία, τα παρουσιάζει κλιμακωτά και αφήνει στο τέλος το πιο σημαντικό – το τρίτο και καλύτερο.

Οικονομία: Ονομάζεται ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζει και διατάσσει ο συγγραφέας τα επιμέρους στοιχεία που συγκρατούν την πλοκή ενός έργου, ώστε αυτά τα οδηγούν λογικά και αβίαστα στη λύση.

Παρομοίωση (πλατιά, εκτεταμένη, σύνθετη): σχήμα λόγου κατά το οποίο για να τονίσουμε την ιδιότητα ενός προσώπου, ενός πράγματος ή μιας ιδέας, το συσχετίζουμε με κάτι άλλο πολύ γνωστό που έχει την ίδια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό· η σύγκριση γίνεται με τις λέξεις σαν, καθώς, όπως, λες κτλ. Σε μια **απλή παρομοίωση** παρομοιάζονται δύο έννοιες...Στην επική ποίηση (και όχι μόνο) συναντούμε και παρομοιώσεις **σύνθετες** που είναι **εκτεταμένες /διεξοδικές**. Σ' αυτές, η εικόνα που θέλει να μας δείξει ο ποιητής παρομοιάζεται με μια άλλη εικόνα, **παρμένη συνήθως από τη φύση ή από την αγροτική ζωή** και γνωστή, άρα, στον ομηρικό, τουλάχιστον, ακροατή.

Όταν αναλύουμε μια παρομοίωση,

1. προσδιορίζουμε:

α. το **αναφορικό μέρος** της παρομοίωσης (την εικόνα που εισάγεται με λέξεις όπως: σαν, όπως, πώς, καθώς...

β. το **δεικτικό μέρος** της παρομοίωσης (την αφήγηση) που εισάγεται με λέξεις όπως:έτσι, παρόμοια...

γ. τον **κοινό όρο** ανάμεσα στην εικόνα και στην αφήγηση.

2. επισημαίνουμε τις σχέσεις μεταξύ του αναφορικού και του δεικτικού μέρους.

Προοικονομία: Ο ποιητής προετοιμάζει από πριν όσα θα ακολουθήσουν (προετοιμάζει την εξέλιξη).

Προσήμανση Η εκ των προτέρων αναφορά σε γεγονότα που θα δοθούν αργότερα με την κανονική τους σειρά. (προϊδεασμός του ακροατή).

Τυπικά επίθετα και τυπικοί στίχοι: Στερεότυπα επαναλαμβανόμενα επίθετα, περιγραφικά των προσώπων, πόλεων κλπ. Επαναλαμβανόμενοι συχνά αυτούσιοι ή ελαφρά παραλλαγμένοι (κυρίως στους διαλόγους).

Υστεροφημία: Είναι η φήμη που συνοδεύει το όνομα κάποιου ανθρώπου και μετά το θάνατό του. Αυτή η μεταθανάτια φήμη στην ομηρική εποχή θεωρείται σπουδαίο ιδανικό και οι άνθρωποι αγωνίζονται να την κατακτήσουν με πράξεις ηρωικές.

Χαρακτήρες (μέθοδοι για την παρουσίασή τους): Για τη δημιουργία και παρουσίαση χαρακτήρων σε ένα κείμενο χρησιμοποιούνται από το συγγραφέα βασικά δυο μέθοδοι:

α. **Η μέθοδος της άμεσης έκθεσης:** με αυτή διαγράφει ο ίδιος ο ποιητής τους χαρακτήρες των προσώπων περιγραφικά, δίνοντας δηλαδή μέσα στο κείμενο χαρακτηρισμούς (**στατική παρουσίαση**): έτσι περιορίζεται η δυνατότητα του αναγνώστη (ή του ακροατή) να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα για τον χαρακτήρα των προσώπων.

β. **Η δραματική μέθοδος:** με αυτή ο ποιητής παρουσιάζει τους χαρακτήρες των προσώπων μέσα από τη συμπεριφορά τους, δηλαδή μέσα από όσα κάνουν κι από όσα λένε τα ίδια τα

πρόσωπα (δυναμική παρουσίαση): με αυτή τη μέθοδο ο αναγνώστης αφήνεται να σχηματίσει τη δική του γνώμη για το χαρακτήρα των προσώπων.

Αλφαβητικό ευρετήριο χρήσιμων εννοιών στην ανάλυση και ερμηνεία κειμένων

Ανάλυση στίχων: μέθοδος προσέγγισης των στίχων που βασίζεται στη λεπτομέρεια.

Αφηγηματικές τεχνικές και αφηγηματικοί τρόποι: τεχνικές αφήγησης, όπως διήγηση, περιγραφή, σχόλιο, μονόλογος, αντίθεση, κ.λπ, τρόποι αφήγησης, όπως διάλογος, προοικονομία, επιβράδυνση, κ.α.

Αφηγηματικός χρόνος: ο χρόνος της αφήγησης, δηλαδή αν περιγράφεται κάτι ταυτόχρονα με ένα γεγονός ή αν έχουμε αναδρομές (αν προχωράει προς τα πίσω) η αφήγηση.

Εκφραστικά/καλολογικά στοιχεία: μέσα έκφρασης, όπως παρομοιώσεις, μεταφορές, προσωποποιήσεις, κ.λπ.

Ιδεολογικά στοιχεία: στοιχεία και αξίες ως ιδανικά μιας εποχής (πχ. η αγάπη για την πατρίδα, η φιλία, κ.α.)

Νόημα κειμένου: η ανάπτυξη του πυρήνα του κειμένου με λεπτομέρειες.

Περίληψη κειμένου: σύντομη απόδοση ενός κειμένου, χωρίς λεπτομέρειες.

Πλοκή έργου: ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσονται τα γεγονότα στο έργο. Μπορώ να έχω αργή ή γρήγορη πλοκή.

Πολιτιστικά στοιχεία: στοιχεία, εκφράσεις, εκδηλώσεις πολιτισμού σε μια κοινωνία (πχ. η φιλοξενία)

Πραγματολογικά στοιχεία: στοιχεία που ερμηνεύουν λέξεις ή φράσεις (πχ. μούσα: τι σημαίνει η λέξη, τι ξέρουμε για τις μούσες, κ.α.)

Σκιαγράφηση χαρακτήρων και χαρακτηρισμός προσώπων: απόδοση στοιχείων του χαρακτήρα ενός ατόμου. Καθορισμός, περιγραφή και αναλυτική απόδοση στοιχείων του χαρακτήρα των προσώπων, με βάση κάποια σημεία του κειμένου ή κάποιους στίχους.

Σύγκριση στίχων/κειμένων: εντοπισμός ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των στίχων ή των κειμένων.

Σχολιασμός στίχων: η απόδοση ερμηνευτικών απόψεων, με στόχο την ανάλυση νοημάτων που προκύπτουν από την ερμηνεία των στίχων.

Ελένη Χαρμαντζή